

Лук'яненко О. В. Маркери дослідження повсякдення освітян УРСР доби «відлиги» / Лук'яненко Олександр Вікторович // Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wschodnie partnerstwo - 2012» Volume 5. Historia. Politologia. Filozofia.: Przemysł. Nauka i studia. – С. 9-11.

Лук'яненко Олександр Вікторович

Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка

МАРКЕРИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННЯ ОСВІТЯН УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ»

Одним із рушіїв розвитку суспільства є освіченість його громадян. Однак, сама лише освіченість не визначає успіху розбудови заможної держави. Злободенною є проблема місця наукової та освітянської інтелігенції у можливих соціально-економічних та політичних змінах у країні, що важко прощається з проявами радянського стилю управління економікою, культурою та світоглядом громадян. З'ясування доцільності залучення науково-педагогічної інтелігенції до управління державою має відбуватися на основі порівняння схожих практик в історії країни, аби зрозуміти, чи не зашкодить воно розвитку вищої школи? чи зможе зрушити з мертвої точки багато суспільних проблем? Подібні приклади властиві добі «відлиги», коли освітянська еліта долучилася до проведення реформ у державі.

Дослідниця О. Прохоренко схарактеризувала освітянську інтелігенцію як ту, що детермінує майбутнє народу, хоч і робить це за правилами гри, нав'язаними владою [1, С.187]. Це справедливо, якщо згадати слова англійського філософа Е. Гелнера: «державна освіта є інструментом і символом державної влади. Державна монополія на освіту є важливішою, більш центральною, ніж її монополія на застосування легітимного насильства» [2, С.36].

Більшість психологічних установок та мотивів дій радянських людей закладалися у родині, на вулиці і, звичайно, у школі. Тож, кузні педагогічних упевненістю можуть вважатися також і кузнями передових ідеологічних

працівників. Самі працівники педагогічних вишів відносили їх до специфічної категорії «ідеологічних навчальних закладів» [3, арк.8]. Так, на вступному іспиті до Полтавського педінституту Є. Будник відверто зазначила, що педагогічний виш – це «навчальний заклад ідеологічний» [4, арк.30зв], а її старша колега О. Авраменко цитувала слова Хрущова про те, що учитель – «найбільш близький друг партії у вихованні нової людини» [5, арк.28]. Звідси логічно постає оцінка у колі освітян учителя як «комуніста по духу своєму» [6, арк.18].

Іншою стороною злободенності є навернення сучасної історичної науки до раніше віддалених для неї напрямів усної історії, історії повсякдення, історії окремих груп. Нині є достатня кількість праць з історії вищої школи УРСР як такої. До кола досліджень потрапляли класичні університети та інші спеціальні ВНЗ. І хоч армія вчителів у добу Хрущова в СРСР у порівнянні з його головними опонентами (США та Великобританією) була найбільшою – 1 млн. 811 тис. чоловік (проти 1 млн. 135 тис. та 309 тис. відповідно) [7, Р.574], педагогічні виші не були лідерами у впливові на широкі кола молоді країни. Так, у 1953 р. з 48 тис. 505 абітурієнтів усіх вузів УРСР лише 20% (10 тис. чоловік) припадало на педагогічні вузи [8, арк.15]. У 1959 р. у країні зі 138 вищих навчальних закладів педагогічні вузи складали третину (43 інститути та університети) [9, арк.21]. До 1960-го р. після усіх злиттів та реорганізацій їхня частка зменшиться до 28% (33 заклади) [10; 11, арк.59]. Нині мова іде про те, що вища педагогічна школа в змозі бути експериментальною групою, на прикладі якої можна дослідити як специфічні, так і загальні умови розвитку світогляду громадян УРСР.

Вивчення повсякдення різних соціальних груп є одним з пріоритетних напрямів сучасної вітчизняної та зарубіжної науки. Історичне повсякдення вивчає загальний життєвий уклад, умови побуту, форми комунікації тощо. Теоретико-методологічні основи дослідження історії повсякдення були закладені у роботах Ф. Броделя, Н. Коляструк, О. Удода, Ш. Фіцпатрик. Політологічні та психологічні аспекти повсякдення як такі не розроблялись,

проте, присутні у доробках Д. Істона, С. Мінц, М. Пірен. Натомість більш детально й аналітично розроблялася проблема відносин тоталітарної держави та соціуму у творах Х. Арендт, К. Попера, Д. Талмона. Набагато більше уваги було приділено питанню розвитку Радянського Союзу. Головні напрями реформ, що тривали упродовж «відлиги» у культурно-мистецькій, соціально-економічній, політичній сферах повсякдення висвітлювали у своїх працях В. Баран, А. Брумберг, П. Киридон, С. Коткін, С. Кульчицький, С. Хук, Ю. Шаповал та ін.

У розвідках багатьох істориків (О. Бажан, М. Брегеда, В. Крупина, Р. Офіцинський) обґрунтовується доцільність вивчення суспільної думки та ставлення населення до доби ліберальних реформ у СРСР, і зокрема реакція на політико-ідеологічні та соціально-економічні зміни у повсякденні країни та громадян. Прояв ставлення населення розглядається як засіб віддзеркалення реального ходу справ, який надає емоційного й естетичного забарвлення історичним фактам.

Протягом довгих років традиційним було дослідження історії вищої школи країни як інституції. Такі науковці, як В. Єлютін, Г. Кулик, М. Якименко розглядали більше питання становлення вищих навчальних закладів, навчально-наукових успіхів установ. Сучасні українські дослідники долучилися до відтворення повсякдення науково-педагогічної інтелігенції УРСР. Аналіз широкого кола фактичних матеріалів властивий статтям А. Бадера та О. Прохоренко, О. Сергійчук та Н. Хоменко. У них автори торкаються окремих проблем: побуту студентів, кількісно-якісних характеристик викладацького складу, дозвілля молоді, організації системи освіти як такої тощо.

Проте, науковці визнають, що вивчення повсякденного життя окремих колективів та соціальних груп у чітко локалізованих хронологічних та географічних межах перебуває лише у зародковому стані. Колективи ж педагогічних вишів УРСР часів десталінізації (1953-1964 рр.) під цим кутом зору раніше взагалі не розглядалися. У зв'язку з цим, вивчення особливостей матеріально-побутової, соціально-економічної та культурно-політичної

складових повсякдення освітян країни як представників окремої соціальної групи, об'єднаної локально, професійно та ідейно видається доволі злободенним.

Концептуальна ідея подібного дослідження доволі логічна: історичний аналіз специфіки повсякдення людей, об'єднаних соціально-професійними зв'язками у чітких часово-просторових межах має відбуватися з урахуванням не лише соціально-економічних та культурно-політичних чинників, але й зі зверненням уваги на психологічні аспекти повсякденної (типової) та унікальної (нетипової) індивідуальної та колективної поведінки членів групи. Звідси випливає і гіпотеза розвідок у даному напрямку: сприйняття та провадження змін у всіх сферах повсякденного життя освітян доби «відлиги» суттєво залежало від співзвучності чи дисонансу групової психологічної атмосфери з індивідуальними мотивами поведінки членів вузівських колективів. Переконані, що подальші наукові пошуки мають триматися у фарватері подібних рамок.

Література:

1. Прохоренко О. А. Характерні риси та особливості повсякденного життя науково-педагогічної інтелігенції 40-50-х років ХХ століття / Оксана Анатоліївна Прохоренко // Сумський історико-архівний журнал. – 2010. – №8-9. – С. 210-214.
2. Шліхта Н. Історія радянського суспільства : Навч. посібник / Наталя Шліхта. – К. : Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2010. – 218 с.
3. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.4824, 103 арк.
4. Архів Полтавського національного педуніверситету імені В.Г. Короленка, ф.1, оп.1964 (Істор. відділ) (А-В), спр. Будник Є. М., 53 арк.
5. Там само, оп.1961 (Іст. відділ) (А-Б), спр. Авраменко О. О., 44 арк.
6. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.4832, 258 арк.
7. Nove, A. Toward a «Communist Welfare State?» Social Welfare in the USSR / Alec Nove // Russia under Khrushchev: an anthology of problems of communism. - New York: Frederick A Praeger, 1962. – P. 571-590.

8. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр.105, 291 арк.
9. Там само, спр.225, 106 арк.
10. Вузи УРСР. Довідковий матеріал. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 182 с.
11. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр.239, 186 арк.